

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2026-358-37>

УДК 338.482-021.161(477.83)

JEL classification L83, I31, I38

ПАНЬКІВ Наталя

Національний університет «Львівська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0002-9057-9612>

pankiv.natalia@gmail.com

ЄЛІСЄЄВА Таїсія

Національний університет «Львівська політехніка»

<https://doi.org/0009-0007-5669-0388>

taisiiia.velisicjeva.tu.2020@lpnu.net.ua

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану та тенденцій розвитку інклюзивного туризму у Львівській області. За результатами досліджень, систематизовано теоретико-методологічні засади інклюзивного туризму, з'ясовано його сутність, основні цілі, принципи, завдання та соціальну цінність. Встановлено, що інклюзивний туризм є сучасним підходом до організації подорожей, заснованим на принципах безбар'єрності, рівності та універсального дизайну, а також відіграє важливу роль у забезпеченні прав та свобод маломобільних груп населення. Досліджено особливості формування доступної туристичної інфраструктури та виявлено, що основні проблеми в Україні та Львівській області пов'язані з нерівномірністю розвитку інфраструктури, нестачею фінансування, низьким рівнем підготовки персоналу та браком інформаційної доступності. Проналізовано діяльність Управління туризму та курортів Львівської ОДА в контексті розвитку інклюзивного туризму. Досліджено туристично-рекреаційний потенціал Львівщини, який має широкі можливості для адаптації під потреби осіб з інвалідністю: різноманітні культурно-історичні ресурси, природні об'єкти, наявність рекреаційних зон. Водночас встановлено ключові проблеми: недостатній рівень адаптації інфраструктури, обмежена доступність транспорту, відсутність єдиної цифрової платформи доступних локацій, низький рівень міжсекторальної взаємодії, потреба у підвищенні кваліфікації кадрів. Запропоновано комплексну систему практичних рекомендацій щодо удосконалення інклюзивної туристичної інфраструктури та формування сучасних безбар'єрних послуг у Львівській області. Розроблено пропозиції щодо адаптації транспортної системи, підготовки персоналу, створення спеціалізованих екскурсійних програм, розвитку реабілітаційно-туристичних практик для військових, ветеранів та осіб з інвалідністю. Особливу увагу приділено необхідності запровадження грантових програм та стимулювання бізнесу до участі у формуванні безбар'єрного туристичного середовища.

Ключові слова: інклюзивний туризм, безбар'єрне середовище, доступність, Львівська область, туристична інфраструктура, соціальна реабілітація, державне управління, стратегічний розвиток.

PANKIV Nataliya, ELISEYEVA Taisiya

Lviv Polytechnic National University

DEVELOPMENT OF INCLUSIVE TOURISM IN THE LVIV REGION: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

The article is devoted to the study of the current state and trends in the development of inclusive tourism in the Lviv region. Based on the results of the research, the theoretical and methodological foundations of inclusive tourism have been systematized, its essence, main goals, principles, tasks, and social value have been clarified. It has been established that inclusive tourism is a modern approach to organizing travel, based on the principles of accessibility, equality, and universal design, and plays an important role in ensuring the rights and freedoms of people with limited mobility. The specifics of forming accessible tourist infrastructure have been examined, revealing that the key problems in Ukraine and the Lviv region are related to the uneven development of infrastructure, insufficient funding, low levels of staff training, and a lack of informational accessibility. The activities of the Tourism and Resorts Department of the Lviv Regional State Administration in the context of developing inclusive tourism have been analyzed. The tourism and recreational potential of the Lviv region has been studied, showing significant opportunities for adaptation to the needs of people with disabilities: diverse cultural and historical resources, natural sites, and the presence of recreational areas. At the same time, key challenges have been identified: insufficient adaptation of infrastructure, limited accessibility of transport, the absence of a unified digital platform of accessible locations, low levels of cross-sectoral cooperation, and the need for professional development of staff. A comprehensive system of practical recommendations has been proposed for improving inclusive tourism infrastructure and developing modern barrier-free services in the Lviv region. Suggestions have been developed regarding the adaptation of the transport system, staff training, the creation of specialized guided tour programs, and the development of rehabilitation and tourism practices for military personnel, veterans, and people with disabilities. Special attention is given to the need for grant programs and incentives for businesses to participate in forming a barrier-free tourism environment.

Keywords: inclusive tourism, barrier-free environment, accessibility, Lviv region, tourism infrastructure, social rehabilitation, public administration, strategic development.

Стаття надійшла до редакції / Received 30.07.2026

Прийнята до друку / Accepted 25.08.2026

Опубліковано / Published 29.10.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

© ПАНЬКІВ Наталя, ЄЛІСЄЄВА Таїсія

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасний розвиток туристичної сфери неможливий без формування безбар'єрного середовища, що забезпечує рівний доступ до подорожей і рекреаційних послуг для всіх категорій населення, включаючи осіб з інвалідністю та маломобільні групи. У контексті воєнних подій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, питання інклюзивності набуло особливої актуальності. Значне зростання кількості людей з інвалідністю внаслідок бойових дій, поранень, психологічних травм та переміщення населення вимагає створення нових підходів до реабілітації, соціальної адаптації та інтеграції в суспільство, серед яких інклюзивний туризм є одним з найефективніших інструментів. Львівська область, яка стала одним із ключових реабілітаційних та гуманітарних центрів країни, має високий потенціал для розвитку доступної туристичної інфраструктури, проте водночас стикається з низкою системних проблем і викликів.

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю комплексного підходу до вдосконалення туристичних послуг та розбудови інклюзивної інфраструктури в умовах післявоєнного відновлення та впровадження Національної стратегії безбар'єрності. Важливим є також виконання міжнародних зобов'язань України, визначених Конвенцією ООН «Про права осіб з інвалідністю», а також інтеграція в європейський туристичний простір, де інклюзивні стандарти давно стали нормою.

Постановка завдання. *Об'єктом дослідження* є процес формування та розвитку інклюзивного туризму у Львівській області. *Предметом дослідження* є теоретичні засади, інституційні механізми, інфраструктурні компоненти, інструменти управління та практичні аспекти впровадження інклюзивного туризму в діяльність Львівської обласної державної адміністрації. *Метою роботи* є комплексний аналіз сучасного стану інклюзивного туризму у Львівській області та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення туристичних послуг і підвищення доступності туристичного середовища на рівні Львівської ОДА.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання дослідження: проаналізувати сутність, мету, завдання та основні принципи інклюзивного туризму; дослідити нормативно-правову базу України у сфері доступності та інклюзивного туризму; розкрити особливості формування доступної туристичної інфраструктури та сервісу; охарактеризувати діяльність Управління туризму та курортів Львівської ОДА щодо розвитку інклюзивних туристичних практик; оцінити туристично-рекреаційний потенціал Львівської області в контексті можливостей для впровадження інклюзивних послуг; виявити основні проблеми, бар'єри та виклики розвитку інклюзивного туризму в регіоні; провести SWOT-аналіз інклюзивного туристичного середовища Львівщини; розробити рекомендації щодо вдосконалення інклюзивних туристичних послуг та програм на рівні Львівської ОДА.

У процесі дослідження застосовано такі методи наукового аналізу: аналіз і синтез, порівняльний метод, статистичний аналіз, метод систематизації, структурно-функціональний метод, метод експертних оцінок, SWOT-аналіз, контент-аналіз нормативно-правових актів та інституційних документів.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ

Сучасний стан розвитку інклюзивного туризму у Львівській області

На сучасному етапі еволюції туристичної індустрії пріоритетного значення набуває проблематика формування безбар'єрного та інклюзивного простору. Забезпечення рівного доступу до туристичного продукту для осіб з інвалідністю, людей старшої вікової групи, сімей з дітьми та інших категорій маломобільного населення розглядається як стратегічний чинник соціальної рівності та каталізатор економічного розвитку регіонів. Імплементация принципів інклюзії сприяє не лише диверсифікації туристичних потоків, але й зміцненню репутаційного капіталу туристичних дестинацій.

Інклюзивний туризм інтерпретується як концептуальна модель, що гарантує універсальну доступність туристичних послуг для всіх верств населення, нівелюючи обмеження, зумовлені фізичними, сенсорними, когнітивними чи соціальними детермінантами. Генеральною метою цього напряму є забезпечення комфортного та безпечного середовища для подорожей вразливих груп населення. У свою чергу, безбар'єрний туризм визначається як структурний компонент інклюзії, функціонально спрямований на ліквідацію фізичних, інформаційних, комунікативних та соціальних бар'єрів, що лімітують доступ до рекреаційних ресурсів. Систематизацію видів інклюзивності та безбар'єрності у туристичній сфері наведено у табл. 1. [6].

До основних видів інклюзивного туризму, функціонально спрямованих на забезпечення універсальної доступності та належного рівня комфорту для диференційованих груп населення, належать:

1. Туризм для осіб з порушеннями опорно-рухового апарату: передбачає забезпечення архітектурної доступності закладів розміщення та харчування (наявність пандусів, підйомних механізмів, спеціалізованого номерного фонду), організацію логістики адаптованими транспортними засобами, а також реалізацію програм активного відпочинку (зокрема, паралімпійських видів спорту та інклюзивного екотуризму).

2. Туризм для осіб із сенсорними порушеннями (зору та слуху): включає впровадження аудіоописування та професійного супроводу, використання тактильних навігаційних схем і маркування, а також забезпечення послуг сурдоперекладу в туристично-інформаційних центрах.

3. Туризм для осіб з ментальними та когнітивними порушеннями: базується на розробці адаптованих маршрутів зі сприятливим психоемоційним кліматом та фаховим асистуванням, створенні інклюзивних локацій (тематичних парків, сенсорних кімнат) та інтерактивних музейних експозицій.

4. Сенсорний туризм (орієнтований на осіб із гіперчутливістю до аудіальних, візуальних та соціальних подразників): передбачає зонування громадського простору з виділенням «тихих зон», адаптацію світлового та акустичного режимів на об'єктах, а також запровадження спеціальних годин відвідування для осіб з розладами аутистичного спектра.

5. Геронтологічний (сеньйорський) туризм: охоплює рекреаційні програми для осіб старшої вікової групи, розроблені з урахуванням їхніх фізіологічних можливостей, зокрема санаторно-курортне лікування та екскурсійні заходи з дозованим рівнем фізичного навантаження.

6. Соціальний туризм: спрямований на забезпечення туристичних потреб соціально вразливих категорій (малозабезпечених громадян, дітей-сиріт, ветеранів, осіб, постраждалих внаслідок воєнних дій) шляхом реалізації державних та благодійних програм субсидіювання доступу до послуг.

7. Інклюзивний спортивний туризм: включає організацію змагань та заходів активного дозвілля для осіб з інвалідністю, що вимагає наявності доступної спортивної інфраструктури (адаптованих веломаршрутів, пляжних зон, гірськолижних трас) [6].

Таблиця 1.

Інклюзивність та безбар'єрність в туризмі [6]

Інклюзивність	Безбар'єрність
Фізична: доступність туристичних об'єктів для людей на візках, пандуси, ліфти, спеціальні готельні номери; Зручний громадський транспорт із низькою підлогою та пристосованими сидіннями	Архітектурна: адаптація інфраструктури (готелів, ресторанів, транспортних вузлів) для людей з обмеженою мобільністю
Інформаційна: використання шрифтів Брайля, аудіогідів та тактильних карт для людей із порушеннями зору; Наявність жестової мови в екскурсіях та інформаційних матеріалах для людей із порушеннями слуху.	Транспортна: створення умов для зручного пересування туристів (спеціальні автобуси, таксі з підйомниками, вокзали без сходів)
Когнітивна: спрощені інструкції, піктограми та адаптовані інформаційні матеріали для людей з порушеннями когнітивного розвитку; спеціально розроблені маршрути для людей із психічними розладами.	Комунікаційна: доступність інформації через альтернативні канали (аудіоформати, текстові дублювання, QR-коди)
Соціально-економічна: програми пілг та знижок для соціально вразливих категорій населення; створення доступного туризму для людей із низьким рівнем доходів.	Дигітальна: доступність веб-сайтів та онлайн-сервісів для людей із порушеннями зору та слуху

Хоча генезис інклюзивного туризму в Україні датується початком 2000-х років, процес його активної інституціоналізації та суспільного визнання значно активізувався на сучасному етапі. Фундаментальним рушієм цих змін стала ратифікація Україною у 2010 році Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю. Цей міжнародно-правовий акт наклав на державу зобов'язання щодо забезпечення рівного доступу осіб з інвалідністю до всіх сфер суспільного життя, зокрема до об'єктів культурної спадщини та туристичної інфраструктури.

Згідно зі статтею 9 Конвенції, доступність визначається як базове право людини. Реалізація цього права вимагає від держав-учасниць вжиття комплексних заходів для нівелювання бар'єрів у фізичному середовищі, транспортній системі, а також у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Метою цих заходів є забезпечення особистої незалежності та повноцінної соціальної інтеграції осіб з інвалідністю.

Наступним важливим етапом уніфікації вимог до туристичного середовища стало прийняття міжнародного стандарту ISO 21902:2021 «Туризм і супутні послуги – Доступний туризм для всіх – Вимоги та рекомендації». Цей документ систематизує критерії доступності туристичного продукту для споживачів усіх вікових груп та фізичних можливостей, охоплюючи рівні стратегічного планування, інфраструктурного забезпечення та сервісного обслуговування.

Зазначені нормативні документи сформували підґрунтя для системного розвитку інклюзивного туризму та інтеграції кращих світових практик. Глобальний вимір інклюзії також закріплено у Цілях сталого розвитку (SDGs), прийнятих ООН у 2015 році. У програмних документах ООН наголошується, що подолання соціальної ізоляції, зумовленої факторами інвалідності, віку чи іншими ознаками, можливе виключно шляхом активного залучення вразливих груп населення до процесів прийняття рішень та створення рівних можливостей для їхнього особистісного розвитку [12].

В умовах повномасштабної війни питання інклюзивності на Львівщині набуло ще більшої актуальності. Через бойові дії значно зросла кількість людей з інвалідністю, зокрема військовослужбовців, які отримали поранення та потребують тривалої реабілітації, психологічної підтримки й створення комфортних умов для життя та відпочинку. Це зумовило потребу у розвитку інклюзивного середовища в усіх сферах, зокрема в туризмі.

Інклюзивний туризм у сучасних реаліях виступає не лише засобом дозвілля, а й важливим елементом соціальної адаптації та відновлення фізичного і психологічного стану військових і цивільних, які постраждали внаслідок війни. Саме тому останніми роками активно впроваджуються програми та проекти, спрямовані на створення безбар'єрного середовища, розвиток реабілітаційного, медико-оздоровчого та соціального туризму.

Велика кількість ініціатив реалізується у співпраці з державними структурами, міжнародними фондами та громадськими організаціями, які підтримують ветеранів, членів їхніх родин та осіб з інвалідністю. На Львівщині, відкриваються центри відновлення, інклюзивні туристично-рекреаційні комплекси, облаштовуються санаторії, маршрути та об'єкти для осіб з порушеннями опорно-рухового апарату, слуху чи зору.

Розглянемо, до прикладу, діючі проекти Управління туризму та курортів Львівської обласної військової адміністрації в індустрії інклюзивного туризму [7]:

1. «Ліга Нескорених» - це новий обласний проект щодо розвитку адаптивного спорту та фізкультурно-спортивної реабілітації. Проект передбачає проведення комплексу заходів та ініціатив, спрямованих на психологічну та фізичну реабілітацію військовослужбовців та ветеранів війни, насамперед осіб з інвалідністю з їх числа, засобами фізичної культури та спорту. Зокрема: організацію тренувань з адаптивних видів спорту на базі госпіталів та реабілітаційних центрів; організацію відкритих тренувань, за участю тренерів та спортсменів обласних осередків всеукраїнських федерацій з видів спорту, з залученням військовослужбовців та ветеранів війни, насамперед осіб з інвалідністю з їх числа, та членів їхніх сімей, з метою популяризації виду спорту, пропаганди фізичної активності та здорового дозвілля; організацію заходів з фізичної активності та здорового дозвілля (туристичні мандрівки, сплави, рибальство, боулінг, туризм, плавання тощо). Проект розпочав свою реалізацію у 2023 році на базі Західного реабілітаційно-спортивного центру Національного комітету спорту інвалідів України (Львівська область, Бобринська ТГ, с. Яворів, вул. Рівних прав та можливостей, 1) та Львівського обласного госпіталю ветеранів війн та репресованих ім. Юрія Липи (м. Винники, вул. Івасюка, 31).

2. За ініціативи Управління туризму та курортів Львівської обласної військової адміністрації впроваджено проект «Терапія мандрями» в межах концепції підтримки Захисників та Захисниць на території Львівської області. Проект передбачає емоційне розвантаження та ментальне відновлення для військовослужбовців та членів їхніх сімей. Усі мандрівки є безкоштовними та фінансуються в межах обласної цільової програми розвитку туризму та курортів. Мета проекту – це організація дозвілля та емоційне розвантаження для воїнів та членів їх сімей, які перебувають на реабілітації чи ротації у нашому регіоні. Проект передбачає організацію заходів, серед яких: сплави на байдарках, кінні прогулянки, екскурсії природними та історичними місцями, а також походи в гори із кріслом «джульетка», яке допомагає людям на кріслі колісному чи з порушенням опорно – рухового апарату піднятися на вершини, тим самим зазначити, що гори доступні для кожного.

3. Львівський історичний музей за підтримки департаменту з питань культури, національностей та релігій Львівської ОДА в межах Комплексної програми розвитку культури Львівщини на 2021 – 2025 роки продовжує реалізацію музейно-інклюзивного проекту «ПОБАЧИТИ НЕБАЧЕНЕ». 6 років в Україні працює програма реабілітації для військових, що втратили зір на війні, яку розробили фахівці ГС «Сучасний погляд». В лютому на Львівщині розпочався курс комплексної реабілітації для ветеранів із втратою зору та членів їх сімей. Днями наші воїни, котрі втратили зір на війні, за допомогою тактильних зображень, доповнених описами шрифтом Брайля та qr-кодами з тифлокоментуванням здійснили «мандрівку» локаціями Музею та дослідили ключові пам'ятки з фондів збірок. Основну увагу отримала Массарівська кам'яниця – саме тут відбувався захід. А найбільше емоцій викликало те, що відшукали на зображенні своє точне розташування по вікнах на фасаді», – розповідають у музеї.

4. *KORDON RACE* — це змагання у мілітарі стилі, унікальний інклюзивний забіг з перешкодами. Цього разу захід зібрав понад 400 учасників та учасниць: ветеранів, військових, цивільних, дітей і цілі родини. Серед них і ті, хто проходить реабілітацію в центрах NextStep, Superhumans, Levitate, Unbroken. Змагання відбулися 5 липня на базі Спеціалізованої ДЮОШ олімпійського резерву «Веслярик». Організований громадською організацією KORDON RACE, цей захід вже всьоме став платформою для взаємопідтримки, фізичної витримки та соціальної інтеграції. Усі кошти, зібрані під час події, буде спрямовано на розвиток KORDON ACADEMY — освітнього напрямку, де ветерани навчають цивільних і військових мінній безпеці, тактичній медицині, роботі з дронами, а також на створення KORDON HUB — інклюзивного простору для навчання, реабілітації та підтримки ветеранів.

5. *Veterans go*. Сходження на гірські вершини Львівщини - Управління туризму та курортів ЛОДА разом із Veterans go запрошують Захисників та Захисниць на гірські мандрівки Львівщиною. Особливістю цих походів є можливість піднятися на вершини для людей, які через поранення не можуть самостійно рухатися, за допомогою крісла "джульетка" та волонтерів. Ці походи проводяться в рамках Концепції підтримки Захисників та Захисниць України, розробленої у Львівській ОВА.

Роман Хім'як, директор департаменту спорту, молоді та туризму ЛОДА, зазначив, що інклюзивність — це насамперед про нову культуру взаємодії у сфері туризму. Таким чином, війна стала

каталізатором розвитку інклюзивного туризму на Львівщині, адже зросла потреба у створенні доступного середовища для людей, які потребують не лише медичної допомоги, але й можливостей для повноцінного життя, спілкування та відновлення через подорожі й рекреацію.

Аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Львівщини для впровадження інклюзивних послуг.

В умовах сьогодення, цей вид туризму набуватиме розвитку. Аби гості та мешканці Львова могли легко та швидко знайти безбар'єрні заклади та місця, Львівський туристичний офіс створив карту *«Доступне місто»*. На карті вже позначені понад 100 доступних місць Львова, які для зручності розподілені на категорії. На карті можна знайти не лише місця харчування, а й музеї, театри, комунальні установи, муніципальні центри, заклади охорони здоров'я, парки та торгівельно-розважальні центри, які відповідають усім нормам інклюзивності.

Також захисники та захисниці України з їхніми сім'ями можуть скористатись безплатним входом у кращі музеї міста та отримати знижки або спеціальні пропозиції у закладах міста (ресторани, кав'ярні, дитячі розважальні центри, концертні зали) [8].

Музейна мережа міста Львова є однією з найрозгалуженіших в Україні та налічує понад 50 закладів, у частині з яких запроваджено практику безкоштовного входу для військовослужбовців. Стратегічним вектором розвитку регіонального туризму є формування кластерних об'єднань. Зокрема, *«Туристичний кластер Львівщини»*, створений на початку 2022 року за ініціативи дев'яти суб'єктів господарювання, через початок повномасштабного вторгнення був змушений тимчасово призупинити свою діяльність, однак вже у 2024 році активізував роботу, ініціювавши обговорення розробки брендбуку, вебсайту та реалізацію пілотних проєктів, спрямованих на організацію промотурів для асоціації в'їзних туроператорів та представлення регіону на міжнародних виставкових майданчиках. Діяльність об'єднання покликана підвищити ефективність маркетингової стратегії та заходів із просування туристичного продукту на національному та світовому ринках. До підписання Статуту Кластера долучилися представники органів місцевого самоврядування, зокрема міські голови провідних курортів — Трускавець й Морщина, голови селищних рад, а також топ-менеджмент готельного бізнесу. До складу засновників кластера увійшли такі об'єкти та підприємства: гірськолижний комплекс «Плай», «Mirotel Resort&Spa», «TAOR Karpaty Resort & Spa», санаторій «Карпати Трускавець», «Вежа Ведмежа», «Edem Resort Medical & Spa», готельно-оздоровчий комплекс «Святий Шарбель», «Буковиця», «ТУР-Галичина» та готель «Цитадель Інн».

Львівська область характеризується високим рівнем туристичної атрактивності, що актуалізує питання оцінки стану регіональної інфраструктури, яка представлена готельним і ресторанним господарством, санаторно-курортною мережею, транспортною системою, туристичними фірмами та індустрією розваг. Ключовою передумовою інтенсифікації туристично-рекреаційних процесів у прикордонних районах є модернізація наявних та відкриття нових пунктів пропуску через державний кордон. На сучасному етапі вздовж автошляхів міжнародного та регіонального значення формується розгалужена сервісна інфраструктура (приватні мотелі, кемпінги, заклади харчування), рівень обслуговування транзитно-туристичних потоків у яких наближається до європейських стандартів. Транспортний потенціал регіону представлений потужною мережею залізничних колій загальною протяжністю 1292,2 км, з яких 818 км електрифіковані; Львів функціонує як важливий залізничний вузол, де перетинаються маршрути з 9 напрямків, а «Львівська залізниця» забезпечує обслуговування семи західних областей України, включаючи 102 станції (зокрема Броди, Рудки, Добротвір). Повітряне сполучення забезпечував «Міжнародний аеропорт «Львів» імені Данила Галицького», діяльність якого наразі призупинена внаслідок воєнного стану. Попри те, що Львівська область володіє значним природним, історико-культурним та інфраструктурним ресурсом, загальний якісний стан інфраструктури та рівень сервісу потребують приведення у відповідність до світових стандартів, що вимагає залучення масштабних інвестицій, прийняття радикальних управлінських рішень та диверсифікації джерел фінансування [1].

Львівська область відіграє домінуючу роль у структурі національного туристичного ринку, генеруючи значні туристичні потоки. З метою оцінки рівня доступності регіональної індустрії гостинності було проведено дослідження адаптованості готельно-ресторанних комплексів міста Львова до потреб осіб з інвалідністю, об'єктом якого стали засоби розміщення трьох категорій: п'ятизіркові, чотиризіркові та тризіркові. Результати аналізу засвідчили, що 100% готелів категорії «п'ять зірок» забезпечені спеціалізованим номерним фондом для маломобільних груп населення, однак фактичний попит на їхні послуги з боку інклюзивних туристів залишається низьким і становить від 1 до 10 осіб на рік. У сегменті чотиризіркових готелів показник відповідності умовам безбар'єрності сягає 75%, тоді як серед закладів категорії «три зірки» лише 25% інфраструктурно готові до прийому осіб з обмеженими можливостями. Водночас встановлено, що навіть за відсутності спеціалізованих номерів у окремих об'єктах розміщення, адміністративний персонал демонструє високий рівень клієнтоорієнтованості та вживає усіх необхідних заходів для забезпечення комфортного перебування гостей. Згідно з отриманими емпіричними даними, середньорічний обсяг потоку інклюзивних туристів до міста Львова становить орієнтовно 100 осіб [8].

У курортному селищі *Східниця* Львівської області реалізовано інфраструктурний проєкт із впровадження нового інклюзивного туристичного маршруту, адаптованого до потреб осіб з інвалідністю. Оздоровча екостежка під назвою «Респект – Гаївка» загальною протяжністю 2,3 кілометра пролягає через ключові рекреаційні об'єкти дестинації, зокрема джерела мінеральних вод № 5 та № 6, відпочинкову галявину «Гаївка» та водоспад «Чотири копитця», забезпечуючи візуальний доступ до мальовничих ландшафтів Карпат. За визначенням селищного голови *Східниці* Івана Піляка, даний туристичний продукт є прикладом синергії рекреації, оздоровлення та екологічної свідомості, що відкриває перед відвідувачами та мешканцями регіону додаткові можливості для відновлення психофізичного стану завдяки використанню природного потенціалу. Маршрут спроектовано з урахуванням вимог безбар'єрності, що дозволяє маломобільним групам населення безперешкодно взаємодіяти з природним середовищем та використовувати кліматичні ресурси гірської місцевості. На поточному етапі проходження стежки не вимагає значних фізичних зусиль, однак організаторами заплановано подальшу диверсифікацію маршруту шляхом інтеграції ще двох рівнів складності [9].

Стратегія розвитку туристичної галузі міста Львова характеризується системним впровадженням принципів інклюзивності через реалізацію цільових програм для ветеранів, осіб з інвалідністю та інших вразливих соціальних груп. Пріоритетна увага приділяється впровадженню соціальних ініціатив, серед яких показовою є програма «*Місто лікує*», орієнтована на військовослужбовців та ветеранів, що проходять процеси лікування чи реабілітації. У рамках зазначеної програми учасникам забезпечується безоплатний доступ до закладів культури (музеїв, театрів, кінотеатрів), відвідування концертних заходів та екскурсій, а також налагоджено механізми партнерської взаємодії з готельним сектором та закладами громадського харчування. У контексті проєктної діяльності «*Доступні туристичні маршрути Львовом*» здійснюється облаштування фізично доступних рекреаційних шляхів в історичному центрі міста та на території Стрийського парку. Комплекс заходів передбачає також запуск спеціалізованої онлайн-платформи, яка акумулюватиме інформацію щодо маршрутизації, характеристик об'єктів, систем навігації та можливостей отримання асистивного супроводу. Окрім того, профільним туристичним офісом у співпраці з департаментом архітектури запроваджено практику системного аудиту закладів розміщення, харчування та культури на предмет відповідності критеріям безбар'єрності. Результати моніторингу інтегруються в інформаційний простір інтерактивної карти «*Доступне місто*», база даних якої налічує понад 130 верифікованих інклюзивних локацій. Важливим компонентом формування інклюзивного середовища є реалізація освітніх програм для персоналу індустрії HoReCa, тематика яких охоплює специфіку комунікації з особами з інвалідністю, норми сервісної етики та стандарти доступності. Такий підхід сприяє утвердженню у Львові культури гостинності, адаптованої до потреб усіх категорій відвідувачів [5].

На території історико-культурного заповідника «*Тустань*» у Львівській області введено в експлуатацію нові об'єкти туристичної інфраструктури, спрямовані на сприяння розвитку інклюзивного туризму. Згідно з попередніми статистичними даними за 2023 рік, історико-культурний заповідник «*Тустань*» утримує статус найпопулярнішої туристичної дестинації Львівщини: станом на перше грудня обсяг відвідувачів склав майже 178 тисяч осіб. Нещодавно матеріально-технічна база заповідника поповнилася новими об'єктами, серед яких вагоме місце займають ті, що забезпечують інклюзивність туристичного продукту. Зокрема, йдеться про встановлення першої на території області (за межами міста Львова) тактильної мініскульптури, адаптованої для осіб з порушеннями зору, як зазначив Т. Лозинський. У вхідній зоні заповідника, безпосередньо біля підніжжя скельного масиву, інстальовано бронзовий макет реконструкції фортеці *Тустань*. Даний об'єкт оснащено металевими інформаційними таблицями з білінгвальними написами, виконаними шрифтом Брайля, а також QR-кодом, що забезпечує доступ до аудіодескрипції експоната. Автором тактильного архітектурного макету є скульптор Василь Одрехівський. Загальний кошторис реалізації проєкту склав 462,7 тис. грн. Фінансування здійснено на умовах паритетного співфінансування (50/50) управлінням туризму та курортів ЛОБА в рамках «Програми розвитку туризму та курортів у Львівській області на 2021–2025 роки» та комунальним закладом Львівської обласної ради «Адміністрація державного історико-культурного заповідника «*Тустань*».

Впровадження *тактильної мініскульптури* розглядається як пілотний етап у системному процесі формування безбар'єрного простору на території *Тустані*. Наступним стратегічним кроком визначено проведення комплексного аудиту щодо повної адаптації історико-культурного заповідника до потреб осіб з інвалідністю. Цю ініціативу заплановано реалізувати за підтримки проєкту «Говерла» від USAID, як додав Т. Лозинський. Окрім того, експозиційний фонд *Тустані* збагатився об'єктом народної архітектури — бойківською хатою початку XX століття, яка була релокована до села Урич із села Плав'я. Ця будівля, що вирізняється унікальною різьбленою галереєю, є одним із останніх автентичних зразків місцевої школи народного будівництва. Проєкт реалізовано за фінансового сприяння Організації реагування на надзвичайні ситуації в області культури (CER), Нідерланди. За підтримки Українського культурного фонду (УКФ) у поточному році на базі заповідника також імплементовано проєкт «Фіджитальна трансформація *Тустані*: доступна спадщина у цифрі й на місцевості». Практичним результатом стало впровадження мобільного застосунку «*Тустань Гід*», який синхронізує вичерпну інформацію про наявні туристичні маршрути навколо

пам'ятки. Додатково створено спеціалізований простір, що відповідає критеріям безпеки та комфорту для роботи з дитячою аудиторією [13].

Підсумовуючи результати аналізу сучасного стану інклюзивної туристичної інфраструктури Львівської області, можна зазначити, що регіон має значний потенціал для розвитку безбар'єрного туризму, однак рівень доступності залишається нерівномірним і потребує подальшого удосконалення. Виявлено, що найбільш адаптованими є центральні туристичні об'єкти Львова, частина музеїв, окремі парки, оздоровчі комплекси та інституції, що останніми роками активно впроваджують принципи універсального дизайну. Позитивною тенденцією є модернізація громадського простору, створення пандусів, тактильних елементів, доступних санітарних зон і часткове оновлення транспортної інфраструктури.

Проблеми та виклики розвитку інклюзивного туризму у Львівській області та Україні.

Домінантним бар'єром розвитку галузі залишається недостатнє усвідомлення суспільної значущості та переваг інклюзивного туризму. Ця проблема носить комплексний характер і проявляється, насамперед, у низькому рівні поінформованості та розуміння проблематики серед політичного істеблішменту, фахівців індустрії гостинності та широкої громадськості. Зазначений фактор суттєво гальмує розвиток сектору, оскільки ускладнює процес консолідації підтримки амбітних проєктів та інтеграцію принципів інклюзії у стратегічні плани розвитку туризму. Аналіз самоідентифікації цільової аудиторії свідчить, що понад половина осіб з інвалідністю вбачають відмінності між своїми правами та правами осіб без функціональних порушень. Зокрема, 35,7% респондентів переконані у меншому обсязі своїх прав, тоді як 18,2% вважають, що володіють додатковими перевагами. Водночас, на думку 40% опитаних, їхній правовий статус є тотожним статусу інших громадян. Отже, частка осіб, які фіксують нерівність у правах, перевищує кількість тих, хто заперечує таку відмінність, лише на 10%. Ситуацію ускладнює бюрократична практика віднесення таких осіб до категорії маломобільних груп населення. Важливо наголосити, що низька мобільність є наслідком не особистого вибору чи фізичного стану, а результатом інфраструктурної недосконалості українських міст, громадських просторів та рекреаційних зон. Додатковим лімітуючим фактором розвитку доступного туризму в Україні є недостатній рівень матеріально-технічної бази та ресурсного забезпечення інклюзивних ініціатив. Проблема охоплює відсутність доступу до необхідних фінансових інструментів, дефіцит технічної експертизи та спеціалізованих освітніх програм, а також нестачу адаптованих туристичних продуктів і послуг. Зазначені обставини ускладнюють повноцінну реалізацію потенціалу інклюзивних проєктів у сфері гостинності та туризму. Варто наголосити, що політична та макроекономічна нестабільність, характерна для України впродовж останніх років, створила додаткові виклики для розвитку інклюзивного туризму. Це спричинило ускладнення процесів розробки та імплементації політики безбар'єрності. Попри дію дестабілізуючих факторів, в Україні спостерігається позитивна динаміка впровадження ініціатив, спрямованих на стимулювання інклюзивного туризму.

Серед ключових заходів – створення систем сертифікації доступності, розробка інклюзивних туристичних продуктів, модернізація інфраструктури та популяризація кращих практик і стандартів обслуговування. Реалізація цих ініціатив сприяє формуванню більш сталої та соціально відповідальної туристичної індустрії, позиціонуючи Україну як чутливу до потреб усіх категорій споживачів дестинацію. Так, з метою нормативного забезпечення формування безбар'єрного середовища для осіб з обмеженими можливостями в Україні затверджено Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [4].

Попри те, що Львівщина займає лідерські позиції в сегменті інклюзивного туризму на загальнодержавному рівні, кон'юнктура регіонального туристичного ринку характеризується недостатньою готовністю до надання якісних послуг, а рівень доступності рекреаційних зон залишається незадовільним. Фрагментарність наукового опрацювання окресленої проблематики у поєднанні з її вагомим прикладним значенням для індустрії туризму детермінували актуальність обраної теми дослідження. *До ключових дестабілізуючих факторів, що стримують розвиток галузі, належать:*

- недостатній рівень інформаційної наповненості та адаптивності веб-ресурсів;
- технічна неадаптованість транспортних засобів до потреб користувачів крісел колісних;
- дефіцит спеціалізованого номерного фонду для осіб з інвалідністю у закладах розміщення;
- нестача компетентного персоналу, що володіє спеціалізованими знаннями та навичками обслуговування осіб з особливими потребами;
- архітектурна та сервісна недоступність закладів ресторанного господарства (ресторанів, барів тощо);
- відсутність верифікованих даних щодо ступеня доступності конкретних об'єктів історико-культурної спадщини.

Львівський регіон володіє необхідним ресурсним потенціалом для забезпечення ефективної соціалізації та реабілітації зазначеної категорії громадян. Інклюзивний туризм повинен трансформуватися в дієвий інструмент відновлення людського капіталу області, сприяючи повноцінній реінтеграції осіб з інвалідністю у суспільне життя. На державу покладається зобов'язання щодо створення сприятливих умов

для розвитку доступного туризму, що передбачає системну розбудову спеціалізованої інфраструктури, фахову підготовку кадрів та належне інформаційне супроводження туристичних послуг [11].

На сучасному етапі розвитку туристичної індустрії України сектор інклюзивного туризму перебуває на стадії становлення, проте характеризується значним потенціалом до зростання. Актуалізація цього напрямку детермінована наслідками тривалого військового конфлікту, що триває вже 11 років і призводить до невідомого збільшення чисельності осіб з особливими потребами. Незважаючи на складні обставини, попит на туристичні послуги та прагнення до мобільності як у межах країни, так і на міжнародному рівні залишаються стабільно високими. Світовий досвід організації інклюзивного туризму демонструє значно вищий ступінь розвитку порівняно з вітчизняними реаліями. Інфраструктура закладів гостинності на провідних міжнародних курортах здебільшого адаптована до потреб маломобільних груп населення. Провідні туристичні компанії, музейні установи та державні інституції глобального рівня конкурують за першість у рейтингах доступності, часто застосовуючи креативні та інноваційні підходи до організації простору та послуг. Авіаційні перевізники впроваджують комплексні заходи для забезпечення комфорту пасажирів з інвалідністю, зокрема пропонують спеціалізовані місця з адаптованими системами фіксації та розробляють алгоритми безбар'єрної посадки на борт повітряного судна. Подібні стандарти обслуговування активно імплементуються і на українському ринку, зокрема авіакомпанією Join Up.

В Україні існує нагальна необхідність у розвитку інклюзивного туризму, оскільки у післявоєнний період прогнозується інтенсифікація не лише внутрішнього, а й в'їзного туристичного потоку. Іноземна аудиторія виявлятиме інтерес до відвідування України з метою ознайомлення з героїзмом українського народу та природно-ресурсним потенціалом. Забезпечення доступності є необхідною передумовою реалізації цього потенціалу, а сам інклюзивний туризм слугуватиме ефективним інструментом залучення інвестицій у процеси відбудови держави. Суттєвою перешкодою на шляху популяризації та розвитку цього виду туризму є недостатній рівень суспільної свідомості та поінформованості. Обмеженість світогляду окремих верств населення часто проявляється у сприйнятті туристичної діяльності як неактуальної в умовах сьогодення. Проте такий підхід є дискусійним, адже право на відпочинок, отримання позитивних емоцій та мобільність є фундаментальним правом людини і повинно бути максимально доступним незалежно від зовнішніх обставин. Першочерговим завданням є формування безбар'єрного середовища, адаптація екскурсійних маршрутів та об'єктів історико-культурної спадщини до потреб осіб з інвалідністю. Україні доцільно імплементувати передовий міжнародний досвід організації туристичного обслуговування, приділяючи особливу увагу питанням цифрової доступності (розробка спеціалізованих вебсайтів, інформаційних брошур, мобільних додатків) та фаховій підготовці гідів, зокрема зі знанням жестової мови. Вагомою проблемою залишаються стереотипи та соціокультурні бар'єри в аспекті інклюзивного відвідування, які можуть ускладнювати повноцінну інтеграцію осіб з особливими потребами у процеси туристичних подорожей та відпочинку. Низький рівень усвідомленості та відсутність адекватного розуміння специфіки запитів цільової аудиторії інклюзивного туризму є складною системною проблемою. Необхідна консолідація зусиль у напрямі розбудови інфраструктури та сервісів, що враховують диверсифікацію потреб і можливостей споживачів.

Дефіцит адаптованих транспортних засобів та недоступність туристичних об'єктів створюють критичні перешкоди для реалізації права на подорож людьми з особливими потребами. Крім того, існуючі у суспільстві упередження можуть викривляти сприйняття та врахування реальних потреб осіб з обмеженими можливостями при проектуванні туристичних продуктів. Соціокультурні бар'єри охоплюють недостатній рівень компетентності як громадськості, так і туристичних операторів щодо потенціалу цієї групи споживачів. Створення універсального «доступного середовища», розробка адаптованих екскурсійних маршрутів забезпечать рівні можливості для подорожей, що сприятиме реабілітації та соціалізації осіб з інвалідністю, а також дозволить їм брати повноцінну участь у суспільному житті. Спеціалізована підготовка персоналу туристичних підприємств та забезпечення цифрової інклюзивності веб-ресурсів для користувачів із порушеннями зору та слуху мають стати фундаментальною основою діяльності всіх суб'єктів туристичного ринку [6].

Подолання зазначених проблем та стереотипів дозволить сформувати суспільство, де туризм стане доступним для всіх; незалежно від обмежень - фізичних, вікових та фінансових [10].

В Україні, загалом ця сфера потребує подальшого вдосконалення та розширення доступних послуг для всіх категорій населення. на сьогодні існує низка викликів - рис. 1., які гальмують його повноцінну інтеграцію в туристичну індустрію.

Розвиток інклюзивного туризму в Україні вимагає застосування системного підходу, який інтегрує комплекс заходів інфраструктурного, інформаційного, фінансово-економічного та освітнього характеру:

- Інфраструктурна модернізація: імперативне приведення матеріально-технічної бази туристичних об'єктів у відповідність до міжнародних стандартів безбар'єрності; впровадження механізмів державного грантового фінансування для стимулювання підприємств до адаптації сервісів.
- Забезпечення інформаційної доступності: розробка спеціалізованих мобільних застосунків з базами даних інклюзивних локацій; імплементация мультимедіальних аудіогідів та тактильних навігаційних схем у музейних установах і на туристичних об'єктах.

- Фінансово-економічне стимулювання: розробка державних та регіональних програм субсидіювання туристичних послуг для осіб з інвалідністю; запровадження системи податкових пільг та преференцій для суб'єктів господарювання, що розвивають інклюзивний напрям.
- Розвиток кадрового потенціалу: інтеграція навчальних курсів з інклюзивного сервісу в освітні програми; організація тренінгів підвищення кваліфікації для персоналу готельно-ресторанного бізнесу та екскурсійних бюро. Імплементация новітніх практик дозволить не лише забезпечити універсальну доступність туристичних подорожей, а й виступить каталізатором економічного зростання туристичної галузі [6].

Рис. 1. Основні виклики розвитку інклюзивного туризму в Україні [6].

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Статистична оцінка та SWOT-аналіз розвитку інклюзивного туризму у Львівській області

Важливою тенденцією розвитку туризму сьогодні є створення доступного середовища для усіх категорій туристів, зокрема й для людей з інвалідністю. Через бойові дії, спричинені збройною агресією РФ проти України, кількість людей з інвалідністю в Україні стрімко зростає і на 2023 рік становить майже 3 млн. осіб, зокрема понад 200 тис. у Львівській області. Тож зростає потреба в організації доступного туристичного середовища для воїнів і мирних жителів, які перебували в зоні бойових дій і постраждали від війни [11].

Розвиток інклюзивного туризму в Україні набуває ознак стратегічного пріоритету, що зумовлено комплексом гострих соціальних, економічних та гуманітарних викликів сучасного періоду. Визначальним фактором є затяжний характер російсько-української війни, що спричиняє стійку динаміку зростання чисельності осіб із важкими фізичними та психологічними травмами, які потребують не лише медичного лікування, але й тривалої комплексної реабілітації. Статистичні дані свідчать, що лише за перші два роки воєнних дій кількість осіб з інвалідністю офіційно зросла на понад 300 тисяч. Проте реальні показники можуть бути значно вищими, зважаючи на ускладненість бюрократичних процедур отримання статусу, реформування системи МСЕК та втрату документів внутрішньо переміщеними особами.

Інклюзивний туризм набуває особливої ваги як ефективний інструмент фізичної та соціально-психологічної реабілітації для військовослужбовців та цивільного населення, зокрема дітей, що постраждали внаслідок бойових дій. Спостерігається суттєва трансформація демографічного профілю осіб з інвалідністю: значну частку цієї категорії нині становлять молоді (до 40 років), соціально активні ветерани, які, попри набуті функціональні обмеження (ампутації, контузії, психотравми), зберігають високу мотивацію до повноцінного життя та самореалізації. Завданням держави є забезпечення належних умов для їхньої соціальної інтеграції, де туризм виступає засобом відновлення емоційної рівноваги та фізичного здоров'я.

Актуалізація інклюзивного напрямку також корелює з економічними викликами та євроінтеграційним курсом України. В умовах скорочення кількості суб'єктів туристичної діяльності та руйнування інфраструктури, реалізація грантових та державних проєктів інклюзивного туризму може стати драйвером фінансово-економічного оздоровлення галузі. Крім того, наближення до стандартів Європейського Союзу вимагає неухильного дотримання принципів рівності, недискримінації та соціальної справедливості, закріплених у Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю.

Аналіз регіонального контексту засвідчив, що Львівська область, попри умови воєнного стану, демонструє позитивну динаміку у формуванні безбар'єрного середовища. Цей процес регламентується

Національною стратегією безбар'єрності та відповідними регіональними планами заходів, а також оновленими Державними будівельними нормами, що гармонізовані з європейськими стандартами. Відбувається поступовий розвиток інфраструктури та накопичення досвіду впровадження інклюзивних технологій.

Однак темпи формування інклюзивного простору залишаються недостатніми через складну соціально-економічну ситуацію. До основних факторів, що гальмують розвиток інклюзивного туризму, належать:

- диспропорції у розвитку міського середовища та його фрагментарну доступність;
 - дефіцит фінансових ресурсів та ризики скорочення фінансування в умовах війни;
 - низьку активність приватного сектору в реалізації соціальних ініціатив;
 - зниження платоспроможності населення;
 - кадрову кризу в туристичній сфері;
- недостатність інформаційного забезпечення, зокрема відсутність єдиної верифікованої бази об'єктів доступного туризму [14].

Для визначення сильних і слабких сторін, можливостей та загроз у сфері інклюзивного туризму, що дозволяє обґрунтувати стратегію його розвитку, здійснено SWOT-аналіз (табл. 2.)

Таблиця 2.

SWOT-аналіз розвитку інклюзивного туризму у Львівській області

Категорія	Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
S (внутрішні позитивні фактори)	- Культурно-історичний потенціал Львівщини (монастирі, замки, архітектура), що може приваблювати туристів з обмеженими можливостями. - Рекреаційні ресурси (природа, паркові зони) та розвинена туристична інфраструктура, які можна адаптувати для інклюзивного туризму. - Підвищення обізнаності про інклюзивність та державна підтримка безбар'єрності. - Можливість використання технологій (мобільні додатки, навігаційні системи), щоб полегшити подорожі для людей з інвалідністю.	- Недостатньо адаптовані туристичні об'єкти (готелі, транспорт) для осіб з інвалідністю. - Низька кваліфікація персоналу: не всі працівники туристичної галузі вміють обслуговувати туристів з особливими потребами. - Недостатня єдність стандартів доступності або їхня відсутність на регіональному рівні. - Стереотипи та упереджене ставлення у суспільстві, що може перешкоджати комфортному відпочинку осіб з інвалідністю.
Категорія	Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
O (зовнішні позитивні фактори)	- Зростання попиту на інклюзивний туризм: більше людей з інвалідністю прагнуть подорожувати. - Міжнародне партнерство та обмін досвідом із країнами, де інклюзивний туризм вже розвинений. - Партнерство з бізнесом для фінансування проєктів інклюзивних туристичних об'єктів. - Активне просування інклюзивного туризму як соціальної та маркетингової ніші. - Використання цифрових технологій (VR-тури, онлайн-екскурсії) для доступності.	- Економічні ризики: нестабільне фінансування може сповільнити реалізацію інклюзивних проєктів. - Політична нестабільність, війна або зміна пріоритетів влади можуть обмежити підтримку ініціатив. - Конкуренція з іншими регіонами або країнами, які також активно розвивають інклюзивний туризм. - Можливість нових криз (економічних, соціальних) або глобальних подій, які гальмують розвиток туристичної галузі. - Недостатній контроль за впровадженням інклюзивних стандартів — ризик неякісного “вигляду” інклюзивності (симуляція, “підфарбування”).

* розроблено авторами за джерелом [12].

Проведений SWOT-аналіз засвідчив, що Львівська область має суттєвий потенціал для розвитку інклюзивного туризму, однак реалізація цього потенціалу значною мірою стримується впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. Результати аналізу демонструють, що регіон володіє значною кількістю сильних сторін, серед яких провідну роль відіграють культурно-історичні ресурси, високий рівень туристичної впізнаваності Львівщини, наявність розвиненої інфраструктури, яка поступово адаптується до потреб людей з інвалідністю, а також активна державна підтримка безбар'єрності. Важливим внутрішнім чинником є також відкритість

області до інновацій та цифровізації, що створює передумови для використання технологічних рішень (електронні гіді, навігаційні системи, VR-тури) з метою підвищення доступності туристичних послуг.

Водночас SWOT-аналіз окреслив низку слабких сторін, які суттєво гальмують розвиток інклюзивного туризму. Серед них ключовими є недостатня адаптованість туристичних об'єктів, транспорту та готельної бази, фрагментарність реалізації стандартів доступності та відсутність їхньої уніфікації на регіональному рівні. Значною проблемою залишається нестача кваліфікованих кадрів, здатних працювати з туристами з особливими потребами, а також наявність суспільних стереотипів і низький рівень розуміння необхідності інклюзивності серед окремих представників бізнесу та громади.

Поряд із внутрішніми факторами SWOT-аналіз визначив широке коло можливостей, які можуть стати рушієм розвитку інклюзивного туризму у Львівській області. Передусім це стосується зростання кількості людей з інвалідністю в Україні через активні бойові дії, що вимагає створення умов для їхньої фізичної, психологічної та соціальної реабілітації. Зростання попиту на інклюзивні туристичні послуги відкриває нові ніші для бізнесу та залучення інвестицій. Додатковими можливостями виступають міжнародні партнерства, впровадження європейських стандартів доступності, перспективи участі у програмах транскордонного співробітництва та потенціал активного залучення благодійних, ветеранських і волонтерських організацій.

Разом із тим виявлено низку загроз, які можуть негативно позначитися на темпах розвитку інклюзивного туризму. Це, зокрема, економічна нестабільність та обмеженість бюджетного фінансування в умовах війни, ризики зупинки або скорочення проєктів у сфері доступності, конкуренція з іншими туристичними дестинаціями, а також імовірність появи нових соціальних та гуманітарних викликів. Додатковою загрозою є формальне або неповне впровадження стандартів доступності, що може призвести до так званої «імітації інклюзивності» та втрати довіри з боку осіб з інвалідністю.

Загалом результати SWOT-аналізу свідчать, що Львівська область має реальний і достатньо вагомий потенціал для становлення як одного з ключових регіонів України у сфері інклюзивного туризму. Сильні сторони та зовнішні можливості суттєво переважають існуючі слабкі сторони та загрози за умов належного стратегічного планування, підтримки з боку державних і місцевих органів влади, а також активної взаємодії з бізнесом і громадськістю. Розвиток інклюзивного туризму може не лише забезпечити соціальну інтеграцію осіб з інвалідністю, а й стати одним із механізмів економічної стабілізації регіону, створення нових робочих місць і підвищення туристичної конкурентоспроможності Львівщини в умовах євроінтеграційних процесів.

Таким чином, SWOT-аналіз підтверджує необхідність формування комплексної регіональної стратегії розвитку інклюзивного туризму, спрямованої на максимальне використання сильних сторін і можливостей, одночасно мінімізуючи вплив слабких сторін і загроз. Реалізація такої стратегії дозволить створити доступний, безбар'єрний і конкурентоспроможний туристичний простір, що відповідатиме сучасним викликам та потребам суспільства.

Стратегічні пріоритети та напрями удосконалення доступності туристичної інфраструктури

З початком повномасштабного військового вторгнення динаміка імплементації загальнодержавних програм у сфері інклюзії суттєво ускладнилася, однак об'єктивні обмеження ресурсних можливостей не нівелюють актуальності суспільного запиту на формування безбар'єрного простору. Пріоритетність цього завдання критично зростає з огляду на потреби військовослужбовців, які повертаються із зони бойових дій та потребують проходження комплексної інтенсивної реабілітації. Фундаментальним документом стратегічного планування у цьому напрямі стала «Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні». Цей нормативно-правовий акт, затверджений Кабінетом Міністрів на початку 2021 року, є прецедентним, оскільки вперше на державному рівні актуалізував проблематику безбар'єрності та визначив вектор створення належних умов життєдіяльності для осіб з обмеженими можливостями на період до 2030 року. Цільовою аудиторією Стратегії визначено маломобільні групи населення, причому дане поняття трактується розширено, охоплюючи всі категорії громадян, які можуть зазнавати тимчасових функціональних обмежень (внаслідок захворювань чи травм) на певних етапах життєвого циклу. Стратегічні перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні пов'язані з формуванням ефективної організаційно-управлінської системи, яка розглядається як іманентна складова інклюзивного економічного зростання регіональної туристичної індустрії та драйвер соціального прогресу. Цей процес характеризується багаторівневою та поліфакторною природою, базуючись на максимізації зайнятості населення та налагодженні конструктивної взаємодії між усіма стейкхолдерами. Імплементація апробованих європейських моделей синергії, що інтегрують регіональний розвиток, інноваційні підходи та соціальні цінності ЄС, слугує фундаментом розбудови національної системи інклюзивного туризму. Кінцевим результатом застосування таких підходів має стати розширення прав і можливостей громадян, підвищення рівня соціального захисту та безпеки регіонів, а також забезпечення сталого розвитку держави [3].

Можна впевнено сказати, що запит на політику інклюзії зароджується і люди більше почали приділяти цьому увагу. Нещодавно у Львові напрацювали Стратегію створення та розвитку безбар'єрного простору, яку мають реалізувати до 2030 року. Її ціль — створити умови, в яких кожен львів'янин зможе реалізувати себе, отримати якісні послуги та знайти своє місце в житті. Стратегія власне про доступність у кожному аспекті життя [2].

Зокрема, протягом попереднього звітного періоду в межах територіальної громади забезпечено інсталяцію 55 підйомних механізмів та 45 пандусів, а також сформовано адресний перелік із 81 об'єкта для проведення монтажних робіт у поточному році, локалізація яких охоплює житловий фонд, заклади освіти та охорони здоров'я. На муніципальному рівні затверджено методичні рекомендації щодо формування інклюзивного середовища, розроблені відповідно до нормативів ДБН 2018 року, а системний контроль за процесом імплементації елементів доступності здійснюють спеціалізовані моніторингові групи. Урбаністичний простір міста Львова демонструє стійку динаміку підвищення рівня комфортності та доступності для всіх категорій населення. Станом на кінець 2024 року показник адаптованості рухомого складу громадського транспорту до потреб осіб з інвалідністю становить 52%, при цьому 75% зупинкових комплексів класифікуються як повністю або частково доступні. З метою забезпечення безбар'єрного пересування на пішохідних переходах облаштовано понад 2 тисячі понижень бортового каменю. Заходи з підвищення безпеки дорожнього руху включали встановлення систем освітлення на 69 переходах, а також оснащення 317 світлофорних об'єктів акустичними пристроями, що забезпечують просторову орієнтацію осіб з порушеннями зору.

Окрім цього, у місті створено управління забезпечення доступності осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення — а це 28% мешканців міста. Нове управління не лише контролюватиме впровадження заходів доступності, а й виступатиме замовником відповідних робіт. На 2025 рік було заплановано 59 заходів, спрямованих на створення безбар'єрного середовища. Його поява — важливий крок, адже інклюзивність — складний і відповідальний напрям, який сьогодні є критично необхідний для повноцінного життя усіх мешканців. Інклюзивність починається, насамперед, з подолання фізичних бар'єрів. Сходи, бордюри, високий транспорт — усе це ускладнює пересування людей з інвалідністю, для яких більшість міст залишаються архітектурно недоступними. Водночас вони впливають на старших людей, батьків з маленькими дітьми та інші маломобільні групи населення. Тому простір навколо нас потрібно змінювати і модернізувати під сучасні потреби.

У сучасній містобудівній практиці та бізнес-проектах забезпечення потреб маломобільних груп населення дедалі частіше стає нормативним стандартом. Водночас адаптація існуючої інфраструктури, зокрема об'єктів історико-культурної спадщини, характеризується значно вищим рівнем складності. Для міст з високою концентрацією історичної забудови, до яких належить Львів, вирішення цього завдання вимагає комплексного підходу, що передбачає розробку та імплементацію спеціалізованих державних, муніципальних та регіональних програм реконструкції наявного фонду. Вирішення цієї проблеми набуває критичної актуальності в умовах зростання кількості осіб з інвалідністю внаслідок воєнних дій, що формує стійкий запит на безбар'єрне міське середовище та доступність послуг.

Фундаментальним принципом інклюзивного суспільства визначено рівність, яка виходить за межі суто фізичної доступності та охоплює право на професійну самореалізацію і повноцінний відпочинок. Повернення військовослужбовців із зони бойових дій стало каталізатором для бізнес-середовища у питанні переорієнтації на фізичну та ментальну інклюзивність. Цей процес свідчить про трансформацію корпоративної соціальної відповідальності у нову суспільну норму, що базується на людиноцентричних цінностях. Спостерігається тенденція до свідомого впровадження інклюзивних практик суб'єктами господарювання: роботодавці здійснюють адаптацію робочих місць, заклади громадського харчування забезпечують архітектурну доступність та враховують дієтичні потреби клієнтів, а культурні інституції (музеї, галереї) реалізують проекти підтримки митців з інвалідністю.

Трансформація соціуму в інклюзивне суспільство є довготривалим процесом, що потребує системних освітніх заходів, тренінгів та популяризації успішних кейсів для формування відповідної культури поведінки. На цьому шляху можливі прояви соціального спротиву, зумовлені нерозумінням необхідності змін, що іноді призводить до конфліктних ситуацій, таких як демонтаж елементів доступності (пандусів) у житловому секторі. Нівелювання подібних ризиків вимагає розробки чітких регуляторних механізмів встановлення інклюзивних конструкцій та посилення комунікаційної роботи з боку об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ). Попри позитивну динаміку у формуванні безбар'єрного середовища у Львові, зберігається низка невирішених інфраструктурних викликів, пов'язаних із адаптацією старого житлового фонду, специфікою дорожнього покриття (бруківка) та повною модернізацією транспортної системи, що вказує на необхідність продовження комплексних перетворень [2].

Підвищення рівня доступності туристичної інфраструктури визначається як одна з фундаментальних передумов розвитку інклюзивного туризму у Львівській області. У сучасних реаліях, що характеризуються стрімким зростанням чисельності осіб з інвалідністю внаслідок воєнних дій, формування безбар'єрного середовища набуває стратегічного значення, виходячи за межі виключно соціальних завдань. Забезпечення доступності розглядається як необхідна умова фізичної, психологічної та соціальної реабілітації військовослужбовців, а також інтеграції маломобільних груп населення у суспільне життя. Відповідно, модернізація туристичної інфраструктури вимагає комплексного підходу, що базується на гармонізації міжнародних стандартів, державної політики, регіонального потенціалу та ініціатив бізнес-середовища. Пріоритетним вектором діяльності є адаптація національних будівельних норм до стандартів Європейського Союзу та міжнародних рекомендацій у сфері доступності. Важливим завданням постає уніфікація

регіональних вимог із загальнодержавними нормативами, що регламентують доступність туристичних об'єктів, громадських просторів, транспортної системи та інформаційних носіїв. Це передбачає впровадження єдиних критеріїв безбар'єрності, обов'язкових для застосування під час процесів реконструкції, будівництва чи модернізації.

Посилення контролю за дотриманням зазначених стандартів дозволить гарантувати належну якість інфраструктури та уникнути феномену «формальної інклюзивності», за якої наявні елементи доступності не відповідають реальним ергономічним потребам користувачів. Критично важливим елементом розвитку інклюзивного туризму є оптимізація транспортної доступності. Оскільки транспортна складова є базовою умовою туристичної мобільності, стратегічного характеру набуває модернізація автобусного, трамвайного та регіонального сполучення, а також облаштування зупинкових пунктів тактильними елементами, навігаційними системами та пандусами. Для значної частини туристів з обмеженими можливостями принциповим є також доступ до спеціалізованого транспорту або сервісів інклюзивних перевезень, що суттєво розширює можливості відвідування туристичних атракцій Львівщини. Вагомим напрямом є комплексна адаптація туристичних об'єктів і маршрутів, що не обмежується архітектурною доступністю вхідних груп та санітарних приміщень, а передбачає створення інклюзивних маршрутів для безперешкодного пересування всіма функціональними зонами. Це включає інтеграцію тактильних схем, інформаційних стендів, аудіогідів та мультимедійних рішень для осіб із сенсорними порушеннями. Для природно-заповідного фонду актуальною є адаптація рекреаційних зон шляхом облаштування безбар'єрних стежок, підйомних механізмів та оглядових платформ. Особливу увагу доцільно приділити імплементації цифрових технологій, які значно спрощують доступ до туристичного продукту. Розробка інтерактивних онлайн-карт доступності, мобільних застосунків з функцією навігації, а також QR-кодів з дублюванням контенту жестовою мовою або у форматі аудіоопису сприятиме формуванню інклюзивної інформаційної екосистеми. Використання технологій віртуальної (VR) та доповненої (AR) реальності дозволяє забезпечити ефект присутності на об'єктах, повна технічна адаптація яких є ускладненою, що особливо важливо для осіб з важкими формами інвалідності. Не менш значущим стратегічним завданням є підвищення професійної компетентності персоналу туристичної сфери. Формування безбар'єрного простору залежить не лише від технічних рішень, а й від людського фактору. Працівники індустрії гостинності, закладів культури та транспортних підприємств повинні володіти навичками ефективної комунікації з особами з інвалідністю, знаннями етичних норм та особливостей супроводу. Проведення тренінгів та залучення експертів з реабілітації є необхідною умовою забезпечення якісного сервісу. Вирішальну роль у розбудові безбар'єрного середовища відіграє фінансове забезпечення.

Розширення доступності інфраструктури потребує залучення інвестицій з державного та місцевих бюджетів, міжнародних донорських організацій та приватного сектору. Запровадження регіональних програм співфінансування стане стимулом для суб'єктів господарювання до впровадження інклюзивних рішень. Важливою складовою є також промоція Львівщини як інклюзивної дестинації, що сприятиме формуванню позитивного іміджу регіону та зростанню туристичних потоків. Таким чином, удосконалення туристичної інфраструктури Львівської області має відбуватися на засадах системності та довгостроковості, що дозволить створити рівноправні умови доступу до ресурсів та посилити конкурентоспроможність регіону.

Рекомендації щодо впровадження інклюзивних туристичних послуг та програм на рівні Львівської ОДА

З огляду на результати проведеного аналізу, а також враховуючи стратегічні орієнтири розвитку безбар'єрного середовища у Львівській області, діяльність Львівської обласної державної адміністрації потребує розробки та впровадження системного комплексу заходів, спрямованих на забезпечення повної доступності туристичних послуг і включення маломобільних груп населення до туристичного процесу. Розвиток інклюзивного туризму має стати складовою регіональної політики у сфері туризму та одним із ключових напрямів реалізації соціально-економічних стратегій області.

Першочерговим завданням Львівської ОДА повинно стати створення єдиної регіональної програми розвитку інклюзивного туризму, що міститиме комплексні заходи з адаптації інфраструктури, удосконалення сервісів, підготовки кадрів та формування безбар'єрного туристичного середовища. Програма має базуватися на положеннях міжнародного стандарту ISO 21902:2021, Національної стратегії безбар'єрності до 2030 року, а також на принципах універсального дизайну. Важливою частиною цієї програми має стати створення чітких критеріїв доступності та оновлення регіональних нормативів для туристичних об'єктів, що дасть змогу запровадити системний підхід до сертифікації безбар'єрних локацій у Львівській області.

Доцільно розробити *«Малу доступність туристичних локацій Львівщини»*, яка міститиме інформацію про технічні, фізичні, інформаційні та сервісні характеристики доступу для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп. Такий ресурс має включати інтерактивні 3D-тури, тактильні описи, позначення елементів доступності, аудіоописи й можливість залишати відгуки. Залучення громадських організацій осіб з інвалідністю до створення і тестування таких маршрутів забезпечить відповідність їхнім реальним потребам.

Важливим напрямом є модернізація транспортної системи. Необхідно забезпечити часткову або повну адаптацію громадського транспорту та туристичного трансферу до потреб осіб з порушеннями опорно-рухового апарату, слуху та зору. Слід розглянути можливість введення спеціальних інклюзивних туристичних

маршрутів, які передбачають використання низькопідлогових автобусів, таксі з підйомниками та транспортних засобів із голосовими навігаторами. Крім того, інфраструктура залізничних станцій, автостанцій та туристично значущих місць повинна бути обладнана тактильними смугами, пандусами, інформативними табличками та дублюванням інформації шрифтом Брайля.

Окрему увагу варто приділити розвитку кадрового потенціалу. Працівники туристичних об'єктів, готелів, ресторанного сектору та транспортних компаній мають пройти навчальні курси з інклюзивного сервісу, основ комунікації з людьми, які мають різні форми інвалідності, а також з особливостей психологічної підтримки таких туристів. Доцільним є створення регіональної сертифікаційної програми «Гід інклюзивного туризму Львівщини», яка би готувала фахівців, здатних супроводжувати туристів з особливими потребами під час екскурсій, культурних подій та активного відпочинку.

Не менш важливо забезпечити розвиток інформаційної доступності туристичних продуктів. Потрібно оновити офіційні туристичні портали Львівської ОДА, зробивши їх повністю доступними для людей із порушеннями зору та слуху. Інформація має дублюватися аудіоформатами, жестовою мовою, простими текстами (easy-to-read), а також адаптованими маршрутами для людей з когнітивними порушеннями. Використання QR-кодів із розширеним доступним контентом стане ефективним інструментом підвищення зручності для всіх категорій туристів.

Важливою рекомендацією є активізація співпраці Львівської ОДА з громадськими та волонтерськими організаціями, реабілітаційними центрами, ветеранськими спільнотами, освітніми закладами та представниками бізнесу. Таке партнерство сприятиме розробці інноваційних інклюзивних програм: реабілітаційних еко-маршрутів, інклюзивних фестивалів, спортивних заходів для осіб з особливими потребами, культурно-пізнавальних турів для сімей із дітьми з ООП, а також туристичних продуктів для військових та ветеранів.

Доцільно передбачити впровадження системи грантів та фінансових стимулів для підприємців, які розвивають інклюзивні сервіси. Це можуть бути пільгові кредити, часткова компенсація витрат на адаптацію інфраструктури, державні програми підтримки малого бізнесу у туристичній сфері та конкурси інноваційних рішень із доступності. Такий механізм дозволить залучити бізнес до створення безбар'єрного середовища та розширити пропозицію інклюзивних послуг. Окремий акцент варто зробити на просвітницьких заходах. Проведення соціальних кампаній, тренінгів, лекцій та майстер-класів для населення допоможе формувати культуру толерантності, взаємоповаги та розуміння потреб людей з інвалідністю. Це важлива умова успішної інтеграції інклюзивного туризму в соціальне життя регіону.

У підсумку впровадження інклюзивних туристичних послуг на рівні Львівської ОДА має носити комплексний, системний і довгостроковий характер. Реалізація цих рекомендацій забезпечить підвищення конкурентоспроможності регіону, створення позитивного іміджу Львівщини як доступної та відкритої туристичної дестинації, а також сприятиме соціальній інтеграції маломобільних груп населення та зміцненню принципів рівності й гуманізму в суспільстві.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Отже, за результатами досліджень, систематизовано теоретико-методологічні засади інклюзивного туризму, з'ясовано його сутність, основні цілі, принципи, завдання та соціальну цінність. Встановлено, що інклюзивний туризм є сучасним підходом до організації подорожей, заснованим на принципах безбар'єрності, рівності та універсального дизайну, а також відіграє важливу роль у забезпеченні прав та свобод маломобільних груп населення. Проаналізовано нормативно-правову базу України та міжнародні документи, серед яких ключове значення має Конвенція ООН «Про права осіб з інвалідністю», Національна стратегія безбар'єрності до 2030 року та стандарти доступності ISO 21902:2021. Досліджено особливості формування доступної туристичної інфраструктури та виявлено, що основні проблеми в Україні та Львівській області пов'язані з нерівномірністю розвитку інфраструктури, нестачею фінансування, низьким рівнем підготовки персоналу та браком інформаційної доступності.

Проналізовано діяльність Управління туризму та курортів Львівської ОДА в контексті розвитку інклюзивного туризму. Досліджено туристично-рекреаційний потенціал Львівщини, який має широкі можливості для адаптації під потреби осіб з інвалідністю: різноманітні культурно-історичні ресурси, природні об'єкти, наявність рекреаційних зон. Водночас встановлено ключові проблеми: недостатній рівень адаптації інфраструктури, обмежена доступність транспорту, відсутність єдиної цифрової платформи доступних локацій, низький рівень міжсекторальної взаємодії, потреба у підвищенні кваліфікації кадрів. Проведений SWOT-аналіз дав змогу виявити сильні та слабкі сторони регіону, можливості подальшого розвитку та потенційні загрози. Серед сильних сторін — значний туристичний потенціал, активна діяльність громадських організацій, наявність природних і культурних ресурсів. Серед слабких — несформованість інклюзивної інфраструктури, нестача стандартів, фінансування та інформаційного супроводу.

Запропоновано комплексну систему практичних рекомендацій щодо удосконалення інклюзивної туристичної інфраструктури та формування сучасних безбар'єрних послуг у Львівській області. Зокрема, обґрунтовано необхідність розроблення регіональної програми розвитку інклюзивного туризму,

запровадження системи сертифікації доступних туристичних об'єктів, створення інтерактивної “Мапи доступності Львівщини”, підвищення рівня інформаційної та цифрової доступності туристичних ресурсів, активізації міжвідомчої взаємодії. Розроблено пропозиції щодо адаптації транспортної системи, підготовки персоналу, створення спеціалізованих екскурсійних програм, розвитку реабілітаційно-туристичних практик для військових, ветеранів та осіб з інвалідністю. Особливу увагу приділено необхідності запровадження грантових програм та стимулювання бізнесу до участі у формуванні безбар'єрного туристичного середовища.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що розвиток інклюзивного туризму у Львівській області має вагомое соціальне, економічне та гуманітарне значення, особливо в умовах воєнних викликів. Створення безбар'єрного середовища дозволить не лише забезпечити права маломобільних груп населення, але й підвищити конкурентоспроможність регіону, збільшити туристичні потоки, сприяти формуванню позитивного міжнародного іміджу області та держави загалом. Запропоновані рекомендації мають практичну цінність, ґрунтуються на реальних потребах регіону та можуть бути впроваджені у діяльність Львівської обласної державної адміністрації та інших суб'єктів туристичної галузі.

References

1. Belei, A. A., & Firman, V. M. (2021). Zabezpechennia bezpeky inkliuzyvnoho turizmu u Lvivskii oblasti [Ensuring the safety of inclusive tourism in Lviv region]. *Okhorona pratsi: osvita i praktyka. Problemy ta perspektivy rozvytku okhorony pratsi* [Occupational safety: Education and practice. Problems and prospects for the development of occupational safety]: Conference proceedings (pp. 199–201). Lviv. (in Ukrainian).
2. Berbeka, N. (2025, April 28). Stratehiia bezbar'ierneho prostoru u Lvovi: chomu vazhlyvo buduvaty inkliuzyvne suspilstvo [Strategy for a barrier-free environment in Lviv: Why building an inclusive society matters]. *Dyvys.info*. <https://dyvys.info/blogs/strategiya-bezbar-vernogo-prostoru-u-lvovi-chomu-vazhlyvo-buduvaty-inkliuzyvne-suspilstvo/> (in Ukrainian).
3. Berezivska, O. Y., & Ivanchenko, D. I. (2025). Inkliuzyvnyi turizm: mozhlyvosti ta perspektivy rozvytku u sviti novitnikh tekhnologii [Inclusive tourism: Opportunities and development prospects in the world of advanced technologies]. *Upravlinnia rozvytkom sotsialno-ekonomichnykh system* [Management of the development of socio-economic systems]: Proceedings of the IX International Scientific and Practical Conference (Kharkiv, March 6–7, 2025), Part 3, 366–369. State Biotechnological University. <https://biotechuniv.edu.ua/wp-content/uploads/2025/03/conf-06-07-03-25-mater3.pdf> (in Ukrainian).
4. Davydova, O. Yu., & Mykhalchenko, O. Yu. (2023). Problemy ta perspektivy rozvytku inkliuzyvnoho turizmu yak skladovoi sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [The problems and prospects for the development of inclusive tourism as a component of socioeconomic development of Ukraine]. *Biznes Inform – Business Inform*, (8), 179–184. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-8-179-184> (in Ukrainian).
5. Ilichko, A. (2025, August 1). Lviv adaptuie turizm do potreb liudei z invalidnistiu, veteraniv ta simei z ditmy [Lviv adapts tourism to the needs of people with disabilities, veterans, and families with children]. *Dyvys.info*. <https://dyvys.info/2025/08/01/lviv-adaptuye-turizm-do-potreby-liudei-z-invalidnistiu-veteraniv-ta-simei-z-ditmy/> (in Ukrainian).
6. Leha, O., Pryidak, T., & Yaloveha, L. (2025). Turizm bez обмеzen: formaty inkliuzyvnykh podorozhei [Tourism without barriers: Formats of inclusive travel]. *Stan ta perspektivy rozvytku rekreatsino-turystychnoho kompleksu Ukrainy: pryrodnyi, sotsialnyi, ekonomichnyi ta innovatsiinyi aspekty* [Current state and prospects for the development of Ukraine's recreational and tourism complex: Natural, social, economic, and innovative aspects]: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Poltava, May 15, 2025) (pp. 130–135). Poltava State Agrarian University. <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/2908/zbirnyk15052025.pdf> (in Ukrainian).
7. Lvivska oblasna derzhavna administratsiia [Lviv Regional State Administration]. (n.d.). *Ofitsiinyi vebseit* [Official website]. <https://loda.gov.ua> (in Ukrainian).
8. Maiovets, M. I. (2024). Pidvyshchennia yakosti rekreatsino-turystychnykh posluh Lvivskoi oblasti [Improving the quality of recreational and tourism services in Lviv region] [Master's thesis, Ivan Franko National University of Lviv]. https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/01/Maiovets-Myroslava_diploma_242_master_T_2024.pdf (in Ukrainian).
9. Mindzhosa, S. (2025, July 19). Dostupni Karpaty: u Skhidnytsi vidkryly inkliuzyvnyi turystychnyi marshrut [Accessible Carpathians: An inclusive tourist route opened in Skhidnytsia]. *24 Kanal. Travel*. <https://travel.24tv.ua/shidnytsi-vidkryli-turystychniy-marshrut-yakiv-dostupnyy-dlya-n2873884> (in Ukrainian).
10. Obolentseva, L. V., & Balazh, A. V. (2024). Problemy ta perspektivy rozvytku inkliuzyvnoho turizmu v Ukraini [Problems and prospects for the development of inclusive tourism in Ukraine]. *Suchasni tendentsii rozvytku industrii turizmu ta hostynnosti: hlobalni vyklyky* [Modern trends in the development of the tourism and hospitality industry: Global challenges]: Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference (Kharkiv, April 15, 2024) (pp. 320–321). O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv. (in Ukrainian).
11. Salyha, A., & Kucher, P. (2024). Inkliuzyvnyi turizm u Lvivskii oblasti: problemy ta perspektivy rozvytku [Inclusive tourism in Lviv region: Problems and development prospects]. *Moloda sportyvna nauka Ukrainy – Young Sport Science of Ukraine*, 4, 132. https://www.ldufk.edu.ua/wp-content/uploads/2025/09/msnu_2024.pdf (in Ukrainian).
12. Siruk, V. Yu., & Vynnychenko, I. I. (2025). Innovatsii u sferi inkliuzyvnoho turizmu: vid teorii do realizatsii [Innovations in inclusive tourism: From concept to implementation]. *Konstruktivna heohrafiia ta ratsionalne vykorystannia pryrodnykh resursiv – Constructive Geography and Rational Use of Natural Resources*, 6(1), 4–13. <https://doi.org/10.17721/2786-4561.2025.6.1.-1/11> (in Ukrainian).
13. Huz, U. (2023, December 14). Dlia liudei z invalidnistiu u zapovidnyku «Tustan» z'явились turystychni obiekty: u chomu rishennia [Tourist facilities for people with disabilities have appeared at the Tustan nature reserve: What is the solution?]. *Rubryka*. <https://rubryka.com/2023/12/14/u-zapovidnyku-tustan/> (in Ukrainian).
14. Feliv, S. B. (2025). *Stan ta perspektivy rozvytku inkliuzyvnoho turizmu v Ukraini* [Current state and prospects for the development of inclusive tourism in Ukraine] [Qualification thesis in Tourism]. Lviv National Environmental University. 112 p. (in Ukrainian).